

Кізченко І.О.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна

бе (образе) жизни обитателей того или иного изученного памятника. Такие «воображаемые музеи» могут стать филиалами местных краеведческих музеев [12]. При реконструкции неолитических построек важное значение имеют методы компьютерного моделирования с использованием этнологических данных [1; 6; 11].

Таким образом, сохранение недвижимых неолитических памятников должно идти по следующим направлениям:

- а) разработка методик консервации строительных остатков, позволяющих долговременно сохранять объекты *in situ*;
- б) строительство павильонов над архитектурно-археологическими остатками;
- в) осуществление инженерно-технических мероприятий в районе создания будущего «археопарка».

Для проведения всего комплекса работ по созданию экспозиции *in situ* необходимо создание научно-методической группы в составе археолога, реставратора, музеолога, архитектора, инженера. При необходимости в состав группы должны быть включены и другие специалисты. Для организации будущего музейного комплекса на том или ином поселении необходимо определить границы распространения культурного слоя с проведением соответствующих зондажей и подготовить научно-проектную документацию музеефикации памятника с определением зон его охраны согласно действующему законодательству.

Література

1. Васильев В.Г. Экспериментальное моделирование археологических жилищ (по материалам памятников неолита – бронзы таежной зоны Среднего Приобья): Автореф. дис. ...канд. ист. наук. – Барнаул, 2000. – 23 с.
2. Васильев Л.С. Древний Китай: В 3 т. – М., 1995. – Т. 1. Предыстория, Шан-Инь, Западное Чжоу (до VIII в. до н.э.). – С. 121–123.
3. Дебен-Франкфор К. Древний Китай. – М.: Астрель; АСТ, 2002. – С. 38–39.
4. Деревянко Е.И. Древние жилища Приамурья. – Новосибирск, 1991. – С. 47.
5. Кисилев С.В. Неолит и бронзовый век Китая (По материалам научной командировки в КНР) // Советская археология. – 1960. – № 4. – С. 244–249.
6. Косинская Л.Л., Баранов Ю.М. Компьютерное моделирование неолитического жилища: использование данных этнографии в археологической реконструкции (по материалам поселения Быстрый Кульгань 66) // Интеграция археологических и этнографических исследований: Сборник научных трудов. – Омск–Омск, 2007. – С. 362–366.
7. Крюков М.В. и др. Древние китайцы: проблемы этногенеза / М.В. Крюков, М.В. Софронов, Н.Н. Чебоксаров. – М., 1978. – С. 115–118.
8. Кучера С. Китайская археология 1965–1974 гг.: Палеолит–эпоха Инь. Находки и проблемы. – М., 1977. – С. 24–30.
9. Мутал С. Глинобитная архитектура: настоящее и прошлое // Мировое наследие. – 2004. – № 1. – С. 4–21.
10. Типы традиционного сельского жилища народов Юго-Восточной и Центральной Азии / Отв. ред. Н.Н. Чебоксаров. – М., 1979. – С. 126–128.
11. Титова О.М., Кепін Д.В. Про можливість використання етнографічних паралелей для реконструкції неолітичних жител // Археологія. – 2002. – № 2. – С. 47–53.
12. Титова О.М., Кепін Д.В. Експонування найдавніших архітектурних пам'яток Середньої Наддніпрянщини // Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав». Збірник наукових статей. – 2008. – Вип. 2 (4). – С. 288–293.
13. Товкайло М.Т. Неоліт Степового Побужжя: Монографія. – К., 2005. – 160 с.
14. Шнирельман В.А. Позднепервобытная община земледельцев-скотоводов и высших охотников, рыболовов и собирателей // История первобытного общества. Эпоха первобытной родовой общины. – М., 1986. – С. 309–310.
15. Jianzheng C. Xian. An archaeological site at Banpo // Museum. – 1980. – Vol. XXXII. – № 4. – P. 184–187.

2007 року надбанням НаУКМА та всієї України стала приватна колекція видатного вченого зі світовим ім'ям Омеляна Йосиповича Прицака, яку він заповів передати на батьківщину для всіх зацікавлених теперішніх і майбутніх дослідників в Україні і світі. Омелян Йосипович Прицак (07.04.1919–29.05.2006) – видатний український вчений, історик і сходознавець, іноземний член Національної академії наук України, фундатор і багатолітній директор Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, один з ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців. Значну частину свого життя він прожив за межами України, проте присвятив себе служінню науці в Україні, адже суттєво розвинув знання про Україну та доніс їх цілому світові, відкрив нові напрямки наукового пошуку. Збирання бібліотеки було для нього пристрастю та, водночас, одним із його головних завдань передукраїнською наукою, яке він свідомо поклав на себе, усвідомлюючи відрив гуманітарної науки в Україні від світової впродовж кількох поколінь радянської доби.

Протягом усього свого довгого і насиченого наукового життя професор О. Прицак був активним дослідником та «збирачем скарбів», оскільки книжкова колекція, зібрана ним по всьому світу, є яскравим і, за своїм наповненням, неповторним скарбом, адже деякі книжки є одиничними і рідкісними як в Україні, так і у світі. Свою колекцію він оцінював як унікальну і базову для розбудови такого напрямку, як тюркологія. Книги він збирав, розпочавши зі студентських років і далі, живучи в Німеччині, а також у США та в наукових подорожах цілим світом, не припиняючи цієї справи навіть у роки війни, хоча значна частина бібліотеки, зібрана ним у тому періоді, була втрачена під час бомбардувань Берліна. Започаткувавши колекцію, усі свої книги Омелян Йосипович старанно позначав своїм підписом на титульній сторінці і датою (місяць і рік, зрідка число) придбання, інколи зазначав також, від кого він отримав дану книгу. Ці підписи допомагають означити пункти його перебування у той чи інший період та можливі джерела надходження книг до колекції, тому що, крім підписів останнього власника, книги позначалися іншими власниками та штампами установ. Хоча, як історик, у своєму архіві він залишив чимало ілюстраційного матеріалу (проїзні квитки, перепустки, запрошення, квитки до музеїв, бібліотечні замовлення і багато іншого), але книги й позначки на них значно доповнюють цілісність картини його життя.

Найдавнішою друкованою книгою колекції є перше арабське видання книги «Книга стомленого у мандрах по областях» знаменитого арабського географа Ал-Ідрісі (De geographia vniuersali: hortulus cultissimus, mire orbis regiones, prouincias, Ínsulas, vrbes, ea, Romae: In Typographia Medicea, 1592), видане в Римі у друкарні Медічі в 1592 році. Попереднім власником книги, імовірно, був видатний вчитель Омеляна Прицака Агатангел Кримський, про що свідчить його підпис на титульній сторінці, а також печатка Книгозбірні Кабінету арабо-іранської філології УАН. Ця книга має найдавнішу історію серед усіх друкованих видань колекції, дослідити яку зможуть допомогти наявні філіграні та чисельні маргінальні написи. Книга має добрий стан паперу, тоді як палітурка частково пошкоджена.

Ще однією досить рідкісною книгою з колекції Омеляна Прицака є перша турецька граматики (Institutionum Linguae Turcicae / Hieronymi Megiseri, Lipsiae: Sumptibus authoris, 1612), видана Ієронімусом Мегізером у Лейпцигу в 1612 році. Невідомо, у якому стані вона потрапила до книжкової колекції професора Прицака, проте він забезпечив їй нову якісну оправу, що подовжить термін зберігання книги ще на довгі роки. Ознайомитися з повним переліком книг колекції О. Прицака можна, скориставшись електронним каталогом наукової бібліотеки НаУКМА <http://www.library.ukma.kiev.ua/>, обравши відповідно у пошуку «О. Прицак» і пошук у полі «колекція». Всього колекція налічує понад 20 тис. примірників, із них 26 примірників XVI—XVII ст., 370 примірників XVIII—XIX ст.

Крім друкованих книг, колекція ще вміщує 42 примірники рукописних книг арабською, перською, османсько-турецькою мовами, датування яких є у межах XVI—XVIII ст. Ці книги у більшості своїй у задовільному стані, деякі мають пошкодження палітурок, у той час як папір, здебільшого, має відмінну якість, хоча деякі книги і потребують реставрації. Тематика рукописів — поетичні збірки, теологічні трактати, словники, граматики, молитовники, трактати з астрономії, збірка зразків вишуканого стилю в листуванні, історико-генеалогічна збірка, де представлені списки та генеалогія султанів, візирів та кримських ханів, особливо цікавими є збірки «Бустан» та «Гулістан» видатного перського мислителя середньовіччя Сааді.

Треба зауважити на особливу шанобливість Омеляна Йосиповича у ставленні до книг, оскільки його колекція - це взірць для книголюбів. Свої книги він плекав і доглядав, тому за першої потреби замовляв нові оправи. Деяким книгам він забезпечив просту стабілізацію, вмістивши їх у спеціальні коробки відповідного розміру, і в такий спосіб убезпечив великий масив книг від впливу зовнішніх руйнівних факторів. Це стосується серії щорічників «Сборникъ статей, читаннихъ въ ОТДЕЛЕНІИ русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ», починаючи з першого тому 1867 року видання, та «Сборникъ отделения русскаго языка и словесности Императорской академии наук». У той же час значна частина цих видань потребує реконструкційної допомоги, оскільки папір для друку періодичних видань використовувався зазвичай менш якісний і дешевий, тому з часом став дуже крихким.

Окремої уваги заслуговує створена ним колекція конволютів — тематичних зшитків найрізноманітніших матеріалів, загальна кількість яких становить близько 300 одиниць. Кожен зшиток об'єднує від двох до сорока видань. Тематика та компонування цих матеріалів ілюструє почерк видатного вченого, адже зібрані ним наукові «вершки» дозволяють бачити та осягати напрямки його наукового пошуку. Більшість об'єднаних у конволютах книг, брошур, відбитків, періодичних видань має дарчі написи авторів, що може бути основою у дослідженні його спадщини. Для прикладу — кілька оригінальних назв: «Turcica. Generalia», «Turcica. Léxica», «Turcica. Phonetica», «Turcica. Morphologica», «Khazarica», «Old Osman», «Onomástica», «Tungúsica», «Seldjuk Historu», «Khazarica», «Mongólica. Histórica. Literatura», «Ukr. Hetmán State» з дарчими написами Б. Крупицького та О. Оглобліна, «Osman Diplomats» з дарчим написом J. Рурка (Прага 1944 р.) у одній із книг цієї збірки. Серед цих збірок такі рідкісні екземпляри, як: «Clouston-Krumsky/Hrushevskya, kazku», перекладені з англійської та укладені А. Кримським, «Народні казки та вигадки» англійського етнографа В. Клоустона, видані у Львові 1896 року. Цей зшиток містить також «Примітивні оповідання, казки та байки Африки та Америки» (1923) - наукову працю Катерини Грушевської, видану Українським соціологічним інститутом (Відень). Цікавим є конволют під назвою «Chuvash», що вміщує матеріали, які стосуються вивчення чуваської мови у кількості 18 одиниць. Серед них книга В.Г. Егорова «Библиографический указатель литературы по чувашскому языку», Чебоксары (1931), де є позначка «Hamburg 9.04.58 від автора», зроблена О. Прицаком, відбиток статті А.А. Юлдашева «Чувашский язык» (1959), книга «Замітки для ознайомлення съ чувашскимъ нарчіемъ» Н. Золотничаго, Казань (1871), з позначкою О. Прицака «Paris, 2.10.55. від В.П. Никишина». Щоб переглянути тематику та наповнення колекції конволютів, потрібно зайти на електронну сторінку бібліотеки НаУКМА <http://www.library.ukma.kiev.ua/>, задати слово «конволют», вибрати в полі пошук «всі поля» та обмежити пошук місцем знаходження «колекція О.П. Прицака».

Києво-Могилянська академія, отримавши на довічне зберігання неоціненний спадок великого науковця, поставилася до процесу забезпечення умов зберігання дуже серйозно. Адміністрація університету подбала про оптимальне приміщення, створила всі належні умови зберігання, забезпечила відповідність температурно-вологісного режиму та режиму освітлення всім нормам та вимогам, що ставляться до таких приміщень. Крім того, наукова бібліотека активно впроваджує інноваційні проекти, які насамперед стосуються оцифрування фондів, створення страхових копій документів, що є конче потрібним для якісного збереження книг та архіву. У першу чергу це стосується книг рідкісного фонду та конволютів — оскільки більшість уміщених у них публікацій було зроблено на кислотному папері, тому термін зберігання цих матеріалів досить обмежений.

На сьогодні книжкова колекція професора О. Прицака організована як окремий структурний підрозділ наукової бібліотеки НаУКМА — «Меморіальний

кабінет-бібліотека Омеляна Прицака». Це повноцінний загальнодоступний фонд який ще донедавна був у стадії опрацювання, то тепер науковці та студентство мають можливість активно освоювати бібліотечні масиви колекції Омеляна Прицака. Архів вченого поки ще перебуває на етапі аналізу та опису. Повний опис матеріалів архіву сподіваємося завершити за рік.

Перспективними завданнями у роботі Кабінету є створення страхових копій книжкового та архівного фонду, наукова обробка та опис архівних матеріалів, а також популяризація та поширення інформації про діяльність, роботу та наповнення колекції, оскільки фонди вже поповнюються різноманітними дарунками (книги, періодика), і для цього триває робота над створенням окремого електронного ресурсу колекції.

ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ. З ДОСВІДУ РОБОТИ НМЛ

Климчук Г.А.

Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького
м. Львів, Україна

Проблема збереження музейних колекцій належить до пріоритетних напрямків у діяльності всіх музеїв. Володіння численними національними багатствами зобов'язує Національний музей у Львові особливо відповідально ставитися до їх збереження. З року в рік музей планомірно відроджує свої унікальні зібрання, впроваджуючи спеціальні комплексні заходи з питань збереження музейних пам'яток.

Музейні реставратори та фондіві працівники в першу чергу спрямовують свої зусилля на забезпечення заходів з превентивної консервації, вважаючи це своїм основним професійним обов'язком. Вони розуміють, що таким чином можна продовжити життя мистецьким пам'яткам, сповільнити їх руйнування за рахунок таких методів, як підтримання відповідного мікроклімату в приміщеннях фондів та експозиційних залах, дотримання сприятливих умов зберігання, світлового режиму, пакування, транспортування, профілактика біопшкоджень, мікологічних уражень, загалом реставраційні огляди музейних експонатів.

Проводячи профілактичні огляди, реставратори музею відстежують стан збереженості музейних зібрань, відбирають пам'ятки, які потребують першочергових консерваційно-реставраційних заходів. Фондовим працівникам надаються рекомендації щодо покращення умов зберігання: підтримання санітарно-гігієнічних умов з обов'язковим проведенням щомісячно санітарного дня, проведення

профілактичних заходів з приладами регулювання температурно-вологісного режиму, очищення від забруднень полиць стелажів, знепилення творів, створення оптимальних кліматичних умов, що дозволяють понизити небезпеку грибної контамінації та зараження інсектами. Це дає достатньо позитивний результат щодо збереженості пам'яток усіх фондових груп.

Проблема превентивної консервації постійно перебуває у полі зору реставраторів Національного музею. Профілактична консервація проводиться постійно, упродовж усього життя експонатів, включаючи їх післяреставраційний період.

Кращому збереженню музейних пам'яток сприяють їх провітрювання, просушування, знепилювання. Проте значно ефективнішим є проведення музейними реставраторами дезінфекції фондових приміщень і самих експонатів, направлене на зниження біоуражень.

На нашу думку, створення та підтримання в музейних приміщеннях стабільного мікроклімату, світлового режиму та біологічного контролю складають зміст превентивної консервації.

Збереження експонатів, консервація та реставрація в Національному музеї тісно пов'язані. Знаючи про сучасні тенденції у реставраційній практиці, реставратори музею більше тяжіють до консерваційних, аніж до відновлювальних заходів. Важливим напрямком роботи в музеї є систематичне проведення консервації і реставрації збірок різних фондових груп — темперного та олійного малярства, декоративної різьби по дереву, скульптури, графіки, тканини. У своїй роботі художники-реставратори музею керуються настановами І. Грабаря, який писав, що першочерговим завданням повинно бути відгородження пам'ятки від подальшого руйнування і вжиття заходів щодо усунення причин, що шкідливо впливають на її збереження. Перш за все вони діагностують пошкоджені пам'ятки і визначають методи роботи. Щорічно в музеї проводиться консервація сотень експонатів (здебільшого творів іконопису), яка включає процеси антисептування, укріплення ґрунту і фарбового шару, розкриття від поверхневих забруднень, залишків клею, підклеєння паволоки та ін.

Проведені консерваційні заходи фіксуються у стислих паспортах реставрації пам'ятки, де зазначаються стан збереження твору з характером руйнацій на час обстеження твору та перелік проведених робіт. До паспортів додаються фотовідбитки експонатів з позначками уражених ділянок.

Щоби продовжити життя музейним пам'яткам, художники-реставратори усувають усі недоліки, які ведуть до передчасного руйнування, і надають їм експозиційного вигляду.

Збереження культурної та історичної спадщини, зокрема музейних колекцій, на сьогоднішній день є важливою проблемою, для вирішення якої необхідно згуртувати зусилля не тільки реставраторів, а й фахівців різних професій, які можуть оцінити стан збереженості музейних цінностей і будуть утримувати їх на належному рівні.